

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-05
FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI**

Davronov Bahodir Yahyoyevich

Surxondaryo viloyati Termiz davlat
universiteti Yuridik fakulteti
Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy davlat va jamiyat qurilishida fuqarolik jamiyati institutlarining o'ri, ularning funksional ahamiyati hamda huquqiy asoslari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada nodavlat nonprofit tashkilotlar (NNT), ommaviy axborot vositalari, siyosiy partiyalar va o'z-o'zini boshqarish organlarining demokratik islohotlarni chuqurlashtirishdagi roli davlat bilan ijtimoiy sheriklik prizmasi orqali tadqiq etiladi. Shuningdek, O'zbekistondagi fuqarolik jamiyati institutlarining transformatsiya jarayonlari, mavjud muammolar va ularni rivojlantirishning istiqbolli strategiyalari ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Fuqarolik jamiyati, nodavlat nonprofit tashkilotlar (NNT), ijtimoiy sheriklik, jamoatchilik nazorati, huquqiy davlat, o'z-o'zini boshqarish, ijtimoiy kapital.

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the role, functional significance, and legal foundations of civil society institutions in modern state and society building. The paper examines the role of non-governmental non-profit organizations (NGOs), mass media, political parties, and self-governing bodies in deepening democratic reforms through the prism of social partnership with the state. Furthermore, the transformation processes of civil society institutions in Uzbekistan, existing challenges, and prospective development strategies are scientifically substantiated.

Keywords: Civil society, non-governmental non-profit organizations (NGOs), social partnership, public control, rule of law, self-governance, social capital.

Kirish

Zamonaviy siyosiy-huquqiy tafakkurda va demokratik transformatsiyalar arxitekturasida "fuqarolik jamiyati" tushunchasi markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Demokratiya va huquqiy davlat tamoyillarining barqarorligi nafaqat davlat institutlarining samarali faoliyatiga, balki vertikal va gorizontaal ijtimoiy aloqalarni muvofiq natijada saqlab turuvchi fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanganlik darajasiga

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-05**

ham bog'liqdir. Fuqarolik jamiyati — bu davlat hokimiyatidan mustaqil bo'lgan, fuqarolarning shaxsiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy manfaatlari hamda ehtiyojlarini ifoda etuvchi ixtiyoriy tuzilmalar, institutlar va munosabatlar tizimidir. Global va milliy darajadagi globallashuv, raqamli transformatsiya va ijtimoiy modernizatsiya sharoitida fuqarolik jamiyati institutlarining roli tubdan o'zgarimoqda. Bugungi kunda ushbu institutlar shunchaki davlat siyosatining passiv kuzatuvchisi yoki oddiy ijrochisi emas, balki strategik qarorlar qabul qilish jarayonida teng huquqli sherik, "jamoatchilik filtri" va ijtimoiy barqarorlikning kafolatiga aylanmoqda. O'zbekistonda Yangi O'zbekistonni barpo etish va kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirish sharoitida ushbu mavzuni fundamental, tizimli va konseptual jihatdan tadqiq etish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy Qism

-Fuqarolik Jamiyati Institutlarining Ilmiy-Nazariy Paradigmalari

Fuqarolik jamiyati konsepsiyasining genezisi g'arb falsafiy-huquqiy maktablari (A.Smis, J.Lokk, Sh.Monteskyu, G.Gegel, K.Marks) va sharq mutafakkirlari (Abu Nasr Forobiy, Alisher Navoiy, Ibn Xaldun) asarlariga borib taqaladi.

- **Liberal-demokratik yondashuv (J.Lokk, Sh.Monteskyu):** Fuqarolik jamiyatini davlat tajovuzidan himoyalangan va xususiy mulk hamda individual erkinliklarga asoslangan avtonom soha sifatida baholaydi.

- **Gegel dialektikasi:** G.Gegel fuqarolik jamiyatini oila va davlat o'rtasidagi oraliq zveno sifatida ko'rib, uni "ehtiyotlar tizimi" deb ataydi va undagi ziddiyatlar faqat davlat tomonidan tartibga solinishi mumkinligini ta'kidlaydi.

- **Zamonaviy sotsiologik maktab (Y.Xabermas):** Xabermasning "ommaviy makon" (public sphere) nazariyasiga ko'ra, fuqarolik jamiyati — bu fuqarolar erkin muloqot qiladigan, konsensusga erishadigan va davlat hokimiyatiga ta'sir o'tkazadigan diskursiv may dondir.

Fuqarolik Jamiyati Institutlarining Tipologiyasi va Funktsional Diagnostikasi

Fuqarolik jamiyati arxitekturasi o'z ichiga rang-barang tarkibiy qismlarni oladi. Ularning har biri jamiyat tizimida o'ziga xos funksiyalarni bajaradi:

1. Nodavlat Nonprofit Tashkilotlar (NNT): Jamiyatning eng dinamik bo'g'ini bo'lib, u ijtimoiy muammolarni korporativ va davlat sektoridan tashqari moslashuvchan usullar bilan hal etadi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-05**

2. O'z-o'zini boshqarish organlari (O'zbekiston kontekstida — Mahalla):

Noyob ijtimoiy-madaniy institut bo'lib, u mikrosotsium darajasida ijtimoiy nazorat, birdamlik va sub-milliy identifikatsiyani ta'minlaydi.

3. Mustaqil Ommaviy Axborot Vositalari (To'rtinchi hokimiyat): Davlat organlari faoliyatining shaffofligini ta'minlash va jamoatchilik fikrini shakllantirishning asosiy vositasi.

4. Siyosiy partiyalar va kasaba uyushmalari: Fuqarolarning siyosiy va professional manfaatlarini agregatsiya va artikulyatsiya qilish (jamlash va davlat darajasiga olib chiqish) funksiyasini bajaradi.

**O'zbekistonda Fuqarolik Jamiyati Institutlarining Huquqiy
Institutsionalizatsiyasi**

O'zbekistonda mustaqillik yillarida, ayniqsa keyingi o'n yillikda fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning mustahkam normativ-huquqiy bazasi yaratildi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining alohida bobi fuqarolik jamiyati institutlariga bag'ishlangan bo'lib, ularning huquqiy maqomi va kafolatlari konstitutsiyaviy darajada mustahkamlandi.

**Jamoatchilik Nazorati va Ijtimoiy Sheriklik: Transformatsion
Mexanizmlar**

Fuqarolik jamiyati institutlarining samaradorligi ikki asosiy mexanizm orqali o'lchanadi:

-Jamoatchilik nazorati (Public Control): Bu davlat organlari faoliyatining qonuniyligi, shaffofligi va samaradorligini jamoatchilik tomonidan monitoring qilish tizimidir. U davlat apparatining byurokratlashuvi va korrupsiyalashuvining oldini oluvchi immun tizimi vazifasini o'taydi.

- Ijtimoiy sheriklik (Social Partnership): Davlat, biznes va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarni amalga oshirishdagi konstruktiv hamkorlikdir. Davlat subsidiyalari, grantlari va ijtimoiy buyurtmalari ushbu sheriklikning iqtisodiy asosini tashkil etadi.

3. Muammolar va Istiqbolli Vazifalar

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish yo'lida bir qator tizimli muammolar mavjud:

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-05**

1. Moliyaviy barqarorlikning pastligi: Ko'plab NNTlar hamon davlat grantlariga yoki xorijiy donorlarga qaram bo'lib, o'zlarining mustaqil iqtisodiy modelini (fandr drayzing, ijtimoiy tadbirkorlik) shakllantira olmagan.

2. Huquqiy nigilizm va passivlik: Aholining ma'lum bir qismida jamoatchilik nazorati mexanizmlaridan foydalanish bo'yicha ko'nikma va huquqiy madaniyatning yetishmasligi.

3. Hududiy disproporsiya: Fuqarolik jamiyati institutlarining aksariyat qismi yirik shaharlarda (Toshkent va viloyat markazlari) to'plangan bo'lib, chekka qishloq va tumanlarda ularning ta'siri past darajada qolmoqda.

Xulosa

Fuqarolik jamiyati institutlari — modernizatsiyalashgan davlat va demokratik jamiyatning ajralmas, fundamental ustunidir. O'zbekistondagi demokratik islohotlarning muvaffaqiyati bevosita ushbu institutlarning nafaqat miqdoriy, balki sifat jihatidan o'sishiga, ularning ijtimoiy kapital darajasining yuksalishiga bog'liq.

Xulosa qilib aytganda, fuqarolik jamiyati institutlarini yanada takomillashtirish uchun quyidagi ilmiy va amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- Fuqarolik jamiyati institutlarining moliyaviy avtonomiyasini ta'minlash maqsadida "Ijtimoiy tadbirkorlik to'g'risida"gi qonunchilik tayanchni kuchaytirish;
- Raqamli demokratiya (E-democracy) va raqamli fuqarolik jamiyati vositalarini kengaytirish, jamoatchilik nazoratini to'liq raqamlashtirish;
- Aholining huquqiy sotsializatsiyasini kuchaytirish va yoshlar o'rtasida volontyorlik (ko'ngillilik) madaniyatini akademik darajada rag'batlantirish.

Faqatgina kuchli, mustaqil va institutsional jihatdan barqaror fuqarolik jamiyati davlat va xalq o'rtasidagi ishonch ko'prigini mustahkamlab, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonuni. – O'RQ-474-son, 12.04.2018.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni. – O'RQ-376-son, 25.09.2014.
4. Habermas, J. The Structural Transformation of the Public Sphere. – Cambridge: MIT Press, 1989.
5. Putnam, R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-05**

Community. – New York: Simon & Schuster, 2000.

6. Karimov, A. A. Fuqarolik jamiyati: nazoriya va amaliyot. – Toshkent: "Akademiya", 2020.

7. Tojixonov, B., Saidov, A. Fuqarolik jamiyati asoslari. – Toshkent: "Adolat", 2018.

8. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021.

9. Anheier, H. K. Civil Society: Measurement, Evaluation, Policy. – London: Earthscan, 2004.

10. Gegel, G. V. F. Huquq falsafasi falsafasi. (Tarjima) – Moskva: "Mysl", 1990.